

MÜLTECİLER VE YERİNDEN EDİLMİŞ KİŞİLER İÇİN KONUT VE MÜLK İADESİNE İLİŞKİN İLKELER¹²

Raportör

Paulo Sérgio Pinheiro

Çevirmenler

Rıdvan Akın³

Ömer Kayırcı⁴

Öz

İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması Alt Komisyonu, elli altıncı oturumunda, 2004/2 sayılı kararıyla, Özel Raportörün ilerleme raporunu memnuniyetle karşılamış ve Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nden, bu raporda yer alan mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler için konut ve mülk iadesine ilişkin taslak ilkeleri hükümet dışı kuruluşlar, hükümetler, uzman kuruluşlar ve diğer ilgili tarafların yorumlarını almak üzere yaygın bir şekilde dağıtmasını ve özel raportörden, alt komisyon tarafından elli yedinci oturumunda ele alınacak nihai raporunu hazırlarken bu yorumları dikkate almasını talep etmiştir.

Özel raportör tarafından sunulan bu nihai rapor, bu yoğun istişare sürecinin sonuçlarını yansıtmakta ve mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler için konut ve mülk iadesine ilişkin ilkeleri son haliyle sunmaktadır.

Bu raporun ekinde ilkelere ilişkin açıklayıcı notlar yer almaktadır. Açıklayıcı notlar, ulusla-

¹ Mülteciler ve Yerinden Edilmiş Kişiler için Barınma ve Mülk İadesine İlişkin İlkeler (Pinheiro İlkeleri), BM İnsan Haklarının Teşviki ve Korunması Alt Komisyonu, Haziran 2005, Principles on Housing and Property Restitution for Refugees and Displaced Persons (the Pinheiro Principles), UN Sub-Commission on the Promotion and Protection of Human Rights, June 2005,

² <https://www.unhcr.org/fr-fr/en/media/principles-housing-and-property-restitution-refugees-and-displaced-persons-pinheiro>

³ Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı, rakin@fsm.edu.tr, ORCID:0000-0001-8061-4085

⁴ Ömer Kayırcı, kayirci43@gmail.com, 0009-0003-9225-0137

rarası insan hakları, mülteci ve insancıl hukuk hükümlerini ve ilkelerin üzerine inşa edildiği temel olarak hizmet eden ilgili standartları tanımlamaktadır.

Giriş

1. İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması Alt Komisyonu, elli altıncı oturumunda, 2004/2 sayılı kararında, Özel Raportörün mültecilerin ve ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin geri dönüşü bağlamında konut ve mülk iadesi hakkındaki, mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler için konut ve mülk iadesine ilişkin taslak ilkeleri içeren ilerleme raporunu memnuniyetle karşılamış(E/CN.4 /Sub.2/2004/22) (bundan böyle “Taslak İlkeler” olarak anılacaktır) ve bunun yanı sıra taslak ilkelere ilişkin tamamlayıcı bir taslak yorum da yer almıştır. (E/CN.4/Sub.2/2004/22/Add.1).

2. Alt Komisyon 2004/2 sayılı kararında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği’nden Taslak İlkeleri hükümet dışı kuruluşlar, Hükümetler, uzman kuruluşlar ve diğer ilgili taraflar arasında geniş çaplı olarak dağıtarak yorum almasını istemiş ve Özel Raportör’den Alt Komisyon’un elli yedinci oturumunda ele alacağı nihai raporunu hazırlarken bu yorumları dikkate almasını talep etmiştir. Buna ek olarak, geçen yıl boyunca Özel Raportör, Taslak İlkeler hakkında çok çeşitli görüş, yorum ve girdileri davet etmek amacıyla çeşitli kurumlardan ve uzmanlardan benzer şekilde yorum talep etmiştir.

3. Alt Komisyon’un elli altıncı oturumundan bu yana Özel Raportör, Hükümet dışı kuruluşlar, Hükümetler, uzman kuruluşlar ve diğer ilgili taraflardan Taslak İlkeler hakkında çok sayıda özenli ve ayrıntılı yazılı yorum almıştır.

Özel Raportör, çok sayıda ilgili tarafın Taslak İlkeler gösterdiği dikkatli ve nazik ilgiden son derece memnun kalmıştır ve bu önemli çalışmanın geliştirilmesine yönelik olarak sunulan her katkıya minnetle teşekkür eder.

4. Taslak İlkeler üzerinde diyalogu daha da kolaylaştırmak amacıyla, 21 ve 22 Nisan 2005 tarihlerinde Amerika Birleşik Devletleri’nin Rhode Island eyaletinin Providence kentindeki Brown Üniversitesi’nde Konut ve Mülk İade Taslak İlkeleri üzerine bir uzman istişaresi düzenlenmiştir. Uzman istişaresi, Özel Raportör’ün taslak ilkeler’in geliştirilmesini çok çeşitli uluslararası uzmanlarla ortaklaşa tartışmasına olanak sağlamıştır. Uzman istişaresi’ne katılanlar, mülteci yardımı ve mülteci hukuku, ülkesinde yerinden edilmiş kişiler, iade programlarının geliştirilmesi ve uygulanması, çatışma ve çatışma sonrası durumlar, barışın inşası ve barış müzakereleri, uluslararası konut hakları, yerinden edilme durumlarında toplumsal cinsiyet eşitliği ve elbette uluslararası insancıl hukuk ve uluslararası insan hakları hukuku alanlarında övgüye değer uzmanlık dahil olmak üzere çok çeşitli ve etkileyici bir uzmanlık yelpazesini foruma getirmişlerdir.

5. Uzman İstişaresi, Brown Üniversitesi Watson Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü ve Konut Hakları ve Tahliyeler Merkezi (COHRE) tarafından, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Norveç Mülteci Konseyi’nin (NRC) cömert destekleriyle ortaklaşa koordine edilmiştir. Özel Raportör bu vesileyle, bu kurumların her birine çok nazik ve cömert destekleri için minnettarlıkla teşekkür eder.

---

6. Uzman İstişaresi, katılımcıları Taslak İlkelerin maddi ve teknik içeriği hakkında yorum yapmaya davet etmiş, böylece İlkelerin nihai ifadesinin, iade programlarının uygulanması sırasında karşılaşılabilecek gerçek dünya engellerini mümkün olduğunca açık ve öz bir şekilde ele almasını sağlamıştır. Bu haliyle İlkeler, uluslararası hukuk kapsamında konut, arazi ve mülk iadesine ilişkin ileriye dönük ve bütüncül bir yaklaşım içermektedir. Bu yaklaşım aynı zamanda alandaki uzmanlar tarafından çıkarılan derslere ve eski hale iadenin onarıcı adaletin kilit bir bileşeni olarak görüldüğü önceki çatışma sonrası durumlarda ortaya çıkan “en iyi uygulamalara” dayanmaktadır. Bu nedenle İlkeler, Bosna Hersek, Burundi, Kamboçya, Kıbrıs, Guatemala, Kosova, Güney Afrika ve Ruanda için geliştirilenler de dahil olmak üzere önceden var olan çeşitli ulusal iade politikaları ve programlarından en faydalı hükümlerden bazılarını içermektedir.

7. Hiç şüphesiz bu titiz inceleme süreci Taslak İlkelerin kalitesini, derinliğini ve uygunluğunu artırmıştır. Özel Raportör tarafından sunulan bu nihai rapor, bu yoğun istişare sürecinin sonuçlarını yansıtmakta ve Mülteciler ve Yerinden Edilmiş Kişiler için Konut ve Mülkiyetin İadesi İlkelerini son haliyle sunmaktadır. Bu raporun ekinde İlkelere ilişkin açıklayıcı notlar yer almaktadır. Açıklayıcı notlar, uluslararası insan hakları, mülteci ve insancıl hukuk hükümlerini ve İlkelerin üzerine inşa edildiği temel olarak hizmet eden ilgili standartları tanımlamaktadır.

8. İlkelerin, İnsan Hakları Evrensel Beyanname; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme; Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme; Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi; Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme; Çocuk Hakları Sözleşmesi; Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi; Harp Zamanında Sivil Kişilerin Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve Uluslararası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Cenevre Sözleşmelerine Ek İkinci Protokol yer alanlar da dahil olmak üzere, uluslararası insan hakları, mülteci ve insancıl hukukun yaygın olarak kabul edilen ilkelerini ve ilgili standartları yansıtmaya devam ettiği unutulmamalıdır. İlkeler ayrıca, başta Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin Kılavuz İlkeler, Uluslararası İnsan Hakları ve İnsancıl Hukuk İhlalleri Mağdurlarının Çözüm ve Telafi Hakkına İlişkin Temel İlkeler ve Kılavuz İlkeler ve ilgili BMMYK Yürütme Komitesi Kararları olmak üzere diğer ilgili uluslararası insan hakları ve ilgili standartları da yansıtmaktadır.

9. Daha sonraki bir aşamada, bu İlkelerin yorumlanmasında yardımcı olabilecek ilgili tüm uluslararası hukukun yanı sıra diğer uygulanabilir standartları da kapsayacak şekilde İlkeler hakkında daha geniş ve kapsamlı bir yorum hazırlamak mümkün ve son derece faydalı olacaktır. Ancak böylesine kapsamlı bir metnin hazırlanması bu çalışmanın mevcut kapsamının ötesindedir. Daha ziyade, kapsamlı bir yorumun geliştirilmesi, gelecekte geliştirilecek bir proje olarak düşünülebilir ve düşünülmelidir. Kuşkusuz bu yaklaşım, Alt Komisyon gibi insan hakları standartlarının ifade edildiği ve kabul edildiği insan hakları organları tarafından önceki durumlarda yararlanılmıştır. Kapsamlı bir yorumun oluşturulmasının, mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler için konut ve mülk iadesine ilişkin İlkelerin yaşamaya devam etmesini sağlayacak birçok yoldan biri olacağı umulmaktadır.

Notlar

1: Uzman İstişare Toplantısına katılanlar Ingunn-Sofie Aursnes, Paul Bentall, George Bis-harat, Widney Brown, Pierre Buyoya, Roberta Cohen, Mayra Gómez, Agnes Hurwitz, Lisa Jones, Isabel G. Lavadenz Paccieri, Scott Leckie, Dan Lewis, Karolina Lindholm-Billing, Gert Ludekin, Carolyn Makinson, John Packer ve Rhodri Williams.

2: Komisyon, Genel Kurul'a 2005/35 sayılı Komisyon kararının ekinde yer alan Temel İlke-ler ve Kılavuz İlkeleri kabul etmesini tavsiye etmiştir.

EK

MÜLTECİLER VE YERİNDEN EDİLMİŞ KİŞİLER İÇİN KONUT VE MÜLK İA-DESİNE İLİŞKİN İLKELER

Önsöz

Dünya çapında milyonlarca mülteci ve yerinden edilmiş kişinin, güvencesiz ve belirsiz ko-şullarda yaşamaya devam ediyor olmasını ve tüm mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin, güvenli ve onurlu bir şekilde, asıl veya mutlak ikamet yerlerine ve topraklarına gönüllü olarak geri dönme haklarına sahip olduğunu kabul ederek,

Güvenli ve onurlu bir şekilde gönüllü geri dönüşün, özgür, bilgilendirilmiş, bireysel bir terci-he dayanması ve mültecilere ve yerinden edilmiş kişilere, menşe ülkelerdeki veya yerlerdeki fiziksel, maddi ve hukuki güvenlik konuları da dahil olmak üzere eksiksiz, nesnel, güncel ve doğru bilgilerin sağlanması gerektiğinin altını çizerek,

Mülteci ve yerinden edilmiş kadınların ve kız çocuklarının haklarını yeniden teyit ederek ve konut, arazi ve mülk iadesi haklarının güvence altına alınmasını sağlamak için olumlu tedbirler alma ihtiyacını tasdik ederek,

Mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin iade haklarını güvence altına almak için son yıllar-da kurulan çok sayıda ulusal ve uluslararası kurumların yanı sıra, konut, arazi ve mülk iadesi hakkını tanıyan ve yeniden teyit eden birçok ulusal ve uluslararası yasa, standart, politika beyanı, anlaşma ve kılavuz ilkelerini memnuniyetle karşılayarak,

Konut, arazi ve mülk iadesi hakkının, çatışmanın çözümü ve çatışma sonrası barışın inşası, güvenli ve sürdürülebilir geri dönüş ve hukukun üstünlüğünün tesisi için elzem olduğuna ve iade programlarının uluslararası örgütler ve etkilenen Devletler tarafından dikkatli bir şekilde izlenmesinin bu programların etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak için vazgeçilmez olduğuna inanarak,

Ayrıca, onarıcı adaletin temel bir unsuru olarak başarılı konut, arazi ve mülk iadesi program-larının uygulanmasının, gelecekteki yerinden edilme durumlarını etkili bir şekilde caydırma-ya ve sürdürülebilir barışı tesis etmeye katkıda bulunduğuna inanmaktadır.

BÖLÜM I. KAPSAM VE UYGULAMA

1. Kapsam ve Uygulama

1.1. Burada ifade edilen mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler için konut ve mülkiyet iadesi İlkeleri, yerinden edilmenin kişilerin eski evlerinden, arazilerinden, mülklerinden veya mutata ikamet yerlerinden keyfi veya hukuka aykırı olarak mahrum bırakılmalarına yol açtığı durumlarda konut, arazi ve mülk iadesi ile ilgili hukuki ve teknik konuların ele alınmasında ulusal ve uluslararası tüm ilgili aktörlere yardımcı olmak üzere tasarlanmıştır.

1.2. Mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler için konut ve mülk iadesi yapılmasına ilişkin İlkeler, yerinden edilmenin başlangıçta hangi nitelikte ve koşullarda gerçekleştiğine bakılmaksızın, tüm mültecilere, ülkesinde yerinden edilmiş kişilere ve benzer konumdaki diğer yerinden edilmiş ulusal sınırları aşarak kaçan ancak yasal mülteci tanımına uymayan kişilere (bundan böyle “mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler” olarak anılacaktır), eski evlerinden, topraklarından, mülklerinden veya mutata ikamet yerlerinden keyfi veya hukuka aykırı olarak mahrum bırakılanlara eşit şekilde uygulanır.

BÖLÜM II. KONUT VE MÜLK İADESİ HAKKI

2. Konut ve mülk iadesi hakkı

2.1. Tüm mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler, keyfi veya hukuka aykırı olarak mahrum bırakıldıkları konut, arazi ve/veya mülklerinin kendilerine iade edilmesi hakkına veya bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından tespit edildiği üzere iadesi fiilen mümkün olmayan konut, arazi ve/veya mülkler için tazminat ödenmesini talep etme hakkına sahiptir.

2.2. Devletler, yerinden edilmeye karşı tercih edilen çözüm yolu ve onarıcı adaletin temel bir unsuru olarak eski hale iade hakkına açık bir şekilde öncelik vermelidir. Eski hale iade hakkı ayrı bir hak olarak mevcuttur ve konut, arazi ve mülk iadesi hakkına sahip mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin fiilen geri dönmeleri veya dönmemeleri bu hakka hanel getirmez.

BÖLÜM III. KAPSAYICI İLKELER

3. Ayrımcılık yapmama hakkı

3.1. Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya diğer görüşler, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, engellilik, doğum veya diğer statülere dayalı ayrımcılığa karşı korunma hakkına sahiptir.

3.2. Devletler, yukarıda belirtilen gerekçelerle fiili ve hukuki ayrımcılığın yasaklanmasını ve mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler de dahil olmak üzere tüm kişilerin kanun önünde eşit kabul edilmesini sağlamalıdır.

4. Kadın-erkek arasındaki eşitlik hakkı

4.1. Devletler, kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmalarını ve kız ve erkek çocuklarının konut, arazi ve mülk iadesi konularında eşit haklara sahip olmalarını temin etmelidir. Devletler, kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olmalarının ve kız ve erkek çocukların eşit haklara sahip olmalarının yanı sıra, güvenli ve onurlu bir şekilde gönüllü geri dönüş, kullanım hakkının yasal güvenliği, mülk sahipliği, mirasa eşit erişim ve ayrıca konut, arazi ve mülk kullanımının kontrolü ve bunlara erişim haklarını güvence altına almalıdır.

4.2. Devletler, konut, arazi ve mülk iadesi programlarının, politikalarının ve uygulamalarının, iade sürecinin açık bir bileşeni olarak hem erkek hem de kadın hane reislerinin ortak mülkiyet haklarını tanınmasını ve iade programlarının, politikalarının ve uygulamalarının toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım yansıtmalarını sağlamalıdır.

4.3. Devletler, konut, arazi ve mülk iadesi programlarının, politikalarının ve uygulamaların kadınları ve kız çocuklarını dezavantajlı duruma düşürmemesini sağlamalıdır. Devletler bu konuda toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için olumlu önlemler almalıdır.

5. Yerinden edilmeye karşı korunma hakkı

5.1. Herkes evinden, arazisinden veya mutlak ikametinden keyfi olarak yerinden edilmeye karşı korunma hakkına sahiptir.

5.2. Devletler, uluslararası insan hakları ve insancılı hukuk ve ilgili standartlarla uyumlu bir şekilde yerinden edilmeye karşı korumaları iç mevzuatlarına dahil etmeli ve bu korumaları yasal yetki alanları veya etkin kontrolleri dahilindeki herkesi kapsayacak şekilde genişletmelidir.

5.3. Devletler, zorla tahliyeyi, evlerin yıkılmasını, tarım alanlarının tahrip edilmesini ve cezalandırıcı bir tedbir olarak ya da bir savaş aracı veya yöntemi olarak araziye keyfi olarak el konulmasını veya kamulaştırılmasını yasaklamalıdır.

5.4. Devletler, hiç kimsenin devlet ya da devlet dışı aktörler tarafından yerinden edilmemesini sağlamak için gerekli adımları atacaktırlar. Devletler ayrıca, kendi yasal yetki alanları veya etkin kontrolleri dahilindeki bireylerin, şirketlerin ve diğer kuruluşların, yerinden etme eylemlerini gerçekleştirmekten veya bu eylemlere katılmaktan kaçınmalarını sağlamalıdır.

6. Özel hayatın gizliliği ve konuta saygı hakkı

6.1. Herkes, özel hayatına ve konutuna yönelik keyfi veya hukuka aykırı müdahalelere karşı korunma hakkına sahiptir.

6.2. Devletler, herkesin özel hayatına ve konutuna yönelik keyfi veya hukuka aykırı müdahalelere karşı adil yargılanma güvencelerine sahip olmasını sağlamalıdır.

7. Mülkiyetten barışçıl bir şekilde yararlanma hakkı

7.1. Herkes sahip olduğu mülkiyeti (malvarlığından barışçıl bir şekilde yararlanma) huzur içinde kullanma hakkına sahiptir.

7.2. Devletler, mülkiyetin kullanımını ve bunlardan yararlanılmasını yalnızca kamu yararına ve kanunla ve uluslararası hukukun genel ilkelerince öngörülen koşullara tabi kırlarlar. Mümkün olan her durumda, “toplumun menfaati” mülklerden barışçıl bir şekilde yararlanma yalnızca geçici veya sınırlı bir müdahale anlamına gelecek şekilde kısıtlı olarak okunmalıdır.

8. Yeterli barınma hakkı

8.1. Herkes yeterli barınma hakkına sahiptir.

8.2. Devletler, yetersiz konutlarda yaşayan mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin durumunu hafifletmeyi amaçlayan olumlu tedbirler almalıdır.

9. Seyahat özgürlüğü hakkı

9.1. Herkes seyahat özgürlüğü ve ikametgahını seçme hakkına sahiptir. Hiç kimse keyfi veya hukuka aykırı olarak belirli bir toprak parçası, alan veya bölge içinde kalmaya zorlanamaz. Benzer şekilde, hiç kimse keyfi veya hukuka aykırı olarak belirli bir toprak parçasını, bölgeyi veya alanı terk etmeye zorlanamaz.

9.2. Devletler, seyahat özgürlüğünün ve kişinin ikamet yerini seçme hakkının, kanunla öngörülen, ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığını veya ahlakını veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli olan ve uluslararası insan hakları, mülteci ve insancıl hukuk ve ilgili standartlarla tutarlı olanlar dışında herhangi bir kısıtlamaya tabi olmamasını sağlar.

BÖLÜM IV. GÜVENLİ VE ONURLU BİR ŞEKİLDE GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞ HAKKI

10. Güvenli ve onurlu bir şekilde gönüllü geri dönüş hakkı

10.1. Tüm mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler, eski evlerine, topraklarına veya mutlak ikamet yerlerine güvenli ve onurlu bir şekilde gönüllü olarak dönme hakkına sahiptir. Güvenli ve onurlu bir şekilde gönüllü geri dönüş, özgür, bilgilendirilmiş ve bireysel bir tercihe dayanmalıdır. Mültecilere ve yerinden edilmiş kişilere, menşe ülkelerindeki veya menşe yerlerindeki fiziksel, maddi ve hukuki güvenlik konuları da dâhil olmak üzere, eksiksiz, tarafsız, güncel ve doğru bilgiler sağlanmalıdır.

10.2. Devletler, gönüllü olarak mutlak ikametgâhlarının bulunduğu önceki toprak ve yerlere gönüllü olarak dönmek isteyen mülteciler ve yerinden edinilmiş kişilere izin verecektir. Bu hak Devlet’in halefiyeti koşulları altında kısıtlanamaz, keyfi veya hukuka aykırı süre sınırlamalarına tabi tutulamaz.

10.3. Mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler, doğrudan veya dolaylı olarak, eski evlerine, arazilerine veya mutlak ikamet yerlerine dönmeye zorlanamaz veya başka bir şekilde baskı altına alınmaz. Mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler, istedikleri takdirde, konut, arazi ve mülklerinin iadesi haklarına hâle gelmeksizin, geri dönüş dışında yerinden edilmeye karşı kalıcı çözümleri etkin bir şekilde takip edebilmelidir.

10.4. Devletler, gerektiğinde, diğer Devletlerden veya uluslararası kuruluşlardan, mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin güvenli ve onurlu bir şekilde etkin gönüllü geri dönüşlerini kolaylaştırmak için gereken mali ve/veya teknik yardımı talep etmelidir.

BÖLÜM V. YASAL, POLİTİK, PROSEDÜREL VE KURUMSAL UYGULAMA MEKANİZMALARI

11. Uluslararası insan hakları, mülteci ve insancıl hukuk ve ilgili standartlarla uyumluluk

11.1. Devletler, tüm konut, arazi ve mülk iadesi prosedürlerinin, kurumlarının, mekanizmalarının ve yasal çerçevelerinin uluslararası insan hakları, mülteci ve insancıl hukuk ve ilgili standartlarla tamamen uyumlu olmasını ve bu çerçevede güvenli ve onurlu bir şekilde gönüllü geri dönüş hakkının tanınmasını sağlamalıdır.

12. Ulusal prosedürler, kurumlar ve mekanizmalar

12.1. Devletler, konut, arazi ve mülk iadesi taleplerini değerlendirmek ve uygulamak için adil, zamanında, bağımsız, şeffaf ve ayrımcı olmayan usuller, kurumlar ve mekanizmalar oluşturmalı ve desteklemelidir. Mevcut prosedürlerin, kurumların ve mekanizmaların bu sorunları etkili bir şekilde ele alabildiği durumlarda, iadenin adil ve zamanında yapılmasını kolaylaştırmak için yeterli mali, insani ve diğer kaynaklar sağlanmalıdır.

12.2. Devletler, konut, arazi ve mülk iadesi prosedürlerinin, kurumlarının ve mekanizmalarının yaşa ve toplumsal cinsiyete duyarlı olmasını ve kadın ve erkeğin eşit haklarının yanı sıra kız ve erkek çocuğun eşit haklarını tanımalı, ve “çocuğun yüksek yararı” şeklindeki genel ilkeyi yansıtmalıdır.

12.3. Devletler, konut, arazi ve mülk iadesi sürecini desteklemek ve kolaylaştırmak için tüm idari, adli ve hukuki tüm önlemleri almalıdır. Devletler, ilgili tüm kurumlara çalışmalarını adil ve zamanında başarıyla tamamlayabilmeleri için yeterli mali, insani ve diğer kaynakları sağlamalıdır.

12.4. Devletler, kurumsal yapılanma, personel eğitimi ve dosya yükleri, soruşturma ve şikâyet prosedürleri, mülk sahipliğinin veya diğer zilyetlik haklarının doğrulanmasının yanı sıra karar alma, uygulama ve itiraz mekanizmalarına ilişkin kılavuz ilkeler de dahil olmak üzere, ilgili tüm konut, arazi ve mülk iadesi prosedürlerinin, kurumlarının ve mekanizmalarının etkinliğini sağlayacak kılavuz ilkeler oluşturmalıdır. Devletler, ayrımcılığa karşı korunma hakkı da dahil olmak üzere uluslararası insan hakları, mülteci ve insancıl hukuk ve ilgili

---

standartlara uygun hareket ettiği sürece, alternatif veya gayri resmi uyuşmazlık çözüm mekanizmalarını bu süreçlere entegre edebilir.

12.5. Hukukun üstünlüğünde genel bir çöküşün yaşandığı veya Devletlerin konut, arazi ve mülk iadesi sürecini adil ve zamanında kolaylaştırmak için gerekli prosedürleri, kurumları ve mekanizmaları uygulayamadığı durumlarda, Devletler, mültecilere ve yerinden edilmiş kişilere etkili iade çözümleri sağlamak için gerekli prosedürleri, kurumları ve mekanizmaları kurmak için geçici rejimler oluşturmak amacıyla ilgili uluslararası kuruluşlardan teknik yardım ve iş birliği talep etmelidir.

12.6. Devletler konut, arazi ve mülk iadesi prosedürlerini, kurumlarını ve mekanizmalarını barış anlaşmalarına ve gönüllü geri dönüş anlaşmalarına dahil etmelidir. Barış anlaşmaları, tarafların, uluslararası hukuka göre çözüm gerektiren veya ele alınmadığı takdirde barış sürecini baltalama tehdidi oluşturan konut, arazi ve mülkiyet konularını uygun bir şekilde ele alacaklarına dair özel taahhütler içermeli ve bu konuda tercih edilen çözüm yolu olarak eski hale iade hakkına açık bir öncelik vermelidir.

13. İade talep prosedürlerinin erişilebilirliği

13.1. Keyfi veya hukuka aykırı olarak konut, arazi ve/veya mülkten yoksun bırakılan herkes, bağımsız ve tarafsız bir kuruluşa iade ve/veya tazminat talebinde bulunabilmeli, talepleri hakkında bir karara varabilmeli ve bu karara ilişkin bildirim alabilmelidir. Devletler, iade talebinde bulunmak için herhangi bir ön koşul belirlememelidir.

13.2. Devletler, itiraz usulleri de dahil olmak üzere, iade talep prosedürlerinin tüm yönlerinin adil, zamanında, erişilebilir, ücretsiz ve yaşa ve toplumsal cinsiyete duyarlı olmasını sağlamalıdır. Devletler, kadınların bu sürece tamamen eşit bir şekilde katılabilmelerini sağlamak için olumlu tedbirler almalıdır.

13.3. Devletler, ailelerinden ayrı düşmüş ve refakatsiz çocukların iade talepleri sürecine katılabilmelerini, bu süreçte tam olarak temsil edilmelerini ve bu çocukların iade taleplerine ilişkin her türlü kararın “çocuğun yüksek yararı” genel ilkesine uygun olmasını sağlamalıdır.

13.4. Devletler, iade talepleri sürecinin, menşe ülkeler, sığınma ülkeleri veya kaçtıkları ülkeler de dahil olmak üzere, yerinden edilme döneminde ikamet ettikleri yer ne olursa olsun, mülteciler ve diğer yerinden edilmiş kişiler için erişilebilir olmasını sağlamalıdır. Devletler, bu durumdan etkilenen tüm kişilerin iade talepleri sürecinden haberdar edilmesini ve menşe ülkeler, sığınma ülkeleri veya kaçtıkları ülkeler de dahil olmak üzere bu süreçle ilgili bilgilerin hazır bulundurulmasını sağlamalıdır.

13.5. Devletler, potansiyel hak sahiplerinin halihazırda ikamet ettikleri etkilenen bölgelerde iade taleplerini işleme koyan merkezler ve ofisler kurmaya çalışmalıdır. -Etkilenenlere en kolay erişimi sağlamak için, iade taleplerinin şahsen olduğu kadar posta yoluyla veya vekaleten de sunulması mümkün olmalıdır. Devletler ayrıca tüm potansiyel hak sahiplerine erişim sağlamak amacıyla mobil birimler kurmayı da düşünmelidir.

13.6. Devletler, kiracılar da dahil olmak üzere konut, arazi ve/veya mülk kullanıcılarının toplu dava açılması da dahil olmak üzere, tazminat talepleri sürecine katılma hakkını sağlamalıdır.

13.7. Devletler basit, anlaşılması ve kullanılması kolay iade talep formları geliştirmeli ve bunları etkilenen grupların dilinde veya ana dillerinde hazır bulundurmalıdır. Kişilerin gerekli iade talep formlarını doldurmalarına ve dosyalamalarına yardımcı olmak için uygun yardım sağlanmalı ve bu yardım yaşa ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde sunulmalıdır.

13.8. İade talep formlarının, talep sürecinin doğasında bulunan karmaşıklıklar nedeniyle yeterince basitleştirilemediği durumlarda, Devletler, potansiyel hak sahiplerinden gerekli bilgileri istemek ve onlar adına tazminat talep formlarını doldurmak üzere, yaş ve cinsiyete duyarlı bir şekilde ve gizlilik içinde mülakat yapacak nitelikli kişileri görevlendirmelidir.

13.9. Devletler iade taleplerinin sunulması için net bir süre belirlemelidir. Süreye ilişkin bu bilgi geniş bir kitleye yayılacak şekilde dağıtılmalı ve potansiyel talep sahiplerinin sayısı, bilgi toplama ve erişimdeki olası zorluklar, yerinden edilmenin boyutu, potansiyel olarak dezavantajlı gruplar ve hassas bireyler için sürecin erişilebilirliği ve menşe ülke veya bölgedeki siyasi durum göz önünde bulundurularak, etkilenen herkesin iade talebinde bulunmak için yeterli fırsata sahip olmasını sağlamak için yeterince uzun olmalıdır.

13.10. Devletler, okuma yazma bilmeyenler ve engelliler de dahil olmak üzere özel yardıma ihtiyaç duyan kişilere, tazminat talepleri sürecine erişimlerinin engellenmemesini sağlamak amacıyla bu tür yardımların sağlanmasını temin etmelidir.

13.11. Devletler, iade talebinde bulunmak isteyenlere, mümkünse ücretsiz olmak üzere, yeterli adli yardım sağlanmasını temin etmelidir. Adli yardım, hükümet veya hükümet dışı kaynaklar (ulusal veya uluslararası) tarafından sağlanabilirken, bu tür adli yardım, tazminat talepleri sürecine halel getirmemek için yeterli kalite, ayrımcılık yapmama, adalet ve tarafsızlık standartlarını karşılamalıdır.

13.12. Devletler, hiç kimsenin iade talebinde bulunduğu için zulüm görmemesini veya cezalandırılmamasını sağlamalıdır.

14. Yeterli istişare ve karar alma sürecine katılım

14.1. Devletler ve ilgili diğer uluslararası ve ulusal aktörler, gönüllü geri dönüş ve konut, arazi ve mülk iadesi programlarının etkilenen kişiler, gruplar ve topluluklarla yeterli istişare ve katılım sağlanarak yürütülmesini temin etmelidir.

14.2. Devletler ve ilgili diğer uluslararası ve ulusal aktörler, özellikle kadınların, yerli halkların, ırksal ve etnik azınlıkların, yaşlıların, engellilerin ve çocukların yeterli şekilde temsil edilmesini ve iade karar alma süreçlerine dahil edilmesini ve etkin katılım için uygun araçlara ve bilgiye sahip olmalarını sağlamalıdır. Yaşlılar, tek başına yaşayan kadın hane reisleri, ailelerinden ayrı düşmüş ve refakatsiz çocuklar ve engelliler de dahil olmak üzere hassas durumdaki bireylerin ihtiyaçlarına özel önem verilmelidir.

---

15. Konut, arazi ve mülk kayıtları ve dokümantasyonu

15.1. Devletler, herhangi bir iade programının ayrılmaz bir bileşeni olarak konut, arazi ve mülkiyet haklarının tescili için ulusal çok amaçlı kadastro veya diğer uygun sistemleri kurmalı veya yeniden tesis etmeli ve bunu yaparken mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin haklarına saygı göstermelidir.

15.2. Devletler, konut, arazi ve/veya mülkün hak sahipliği ya da bunlar üzerindeki haklara ilişkin her türlü yargısal, yarı-yargısal, idari ya da örfi tespiti, söz konusu konut, arazi ve/veya mülkün yasal kullanım güvenliğinin sağlanması için gerekli olan kayıt ya da sınırlarının belirlenmesini sağlayacak tedbirlerin eşlik etmesini sağlamalıdır. Bu tespitler, ayrımcılıktan korunma hakkı da dahil olmak üzere, uluslararası insan hakları, mülteci ve insancıl hukuk ve ilgili standartlara uygun olmalıdır.

15.3. Devletler, uygun olduğu durumlarda, kayıt sistemlerinin geleneksel ve yerli toplulukların kolektif araziler üzerindeki mülkiyet haklarını kaydetmesini ve/veya tanımasını sağlamalıdır.

15.4. Devletler ve diğer sorumlu makamlar veya kurumlar, mevcut kayıt sistemlerinin çatışma zamanlarında veya çatışma sonrasında yok edilmemesini sağlamalıdır. Konut, arazi ve mülkiyet kayıtlarının tahrip edilmesini önlemeye yönelik tedbirler, yerinde korumayı veya gerekirse kısa süreli olarak güvenli bir yere götürülmesini veya muhafaza edilmesini içerebilir. Kaldırılmaları halinde, kayıtlar çatışmaların sona ermesinin ardından mümkün olan en kısa sürede iade edilmelidir. Devletler ve diğer sorumlu makamlar ayrıca kayıtların kopyalanması (dijital formatta olanlar dahil), güvenli bir şekilde aktarılması ve söz konusu kopyaların özgünlüğünün tanınması için prosedürler oluşturmayı da dikkate alabilirler.

15.5. Devletler ve diğer sorumlu makamlar veya kurumlar, bir hak sahibinin veya vekilinin talebi üzerine, bir iade talebinde bulunmak ve/veya bu talebi desteklemek için gerekli olan ve ellerinde bulunan her türlü belgenin kopyasını sağlamalıdır. Bu tür belgesel kanıtlar ücretsiz olarak veya asgari bir ücret karşılığında sağlanmalıdır.

15.6. Devletler ve mültecilerin veya yerinden edilmiş kişilerin kayıt işlemlerini yürüten diğer sorumlu makamlar veya kurumlar, örneğin kayıt formuna mültecinin veya yerinden edilmiş kişinin eski evinin, arazisinin, mülkünün veya mutat ikamet yerinin konumu ve statüsüyle ilgili sorular eklemek suretiyle, iade sürecini kolaylaştıracak bilgileri toplamaya çalışmalıdır. Bu tür bilgiler, kaçış anları da dâhil olmak üzere, mültecilerden ve yerinden edilmiş kişilerden her bilgi toplandığında istenmelidir.

15.7. Devletler, mülkiyet veya zilyetlik haklarına ilişkin çok az belgenin bulunduğu kitlesel yerinden edilme durumlarında, şiddet veya felaketin damgasını vurduğu belirli bir dönemde evlerinden kaçan kişilerin bunu şiddet veya felaketle ilgili nedenlerle yaptıklarına ve bu nedenle konut, arazi ve mülk iadesine hak kazandıklarına dair kesin bir karine benimseyebilirler. Bu gibi durumlarda, idari ve adli makamlar belgelenmemiş iade talepleriyle ilgili olguları bağımsız olarak tespit edebilir.

15.8. Devletler baskı altında yapılan, doğrudan ya da dolaylı olarak başka bir şekilde zorlanan veya dayatılan ya da uluslararası insan hakları standartlarına aykırı olarak gerçekleştirilen herhangi bir nakil de dahil olmak üzere konut, arazi ve/veya mülk işlemini geçerli olarak tanımayacaktır.

16. Kiracıların ve mal sahibi olmayan diğer kişilerin hakları

16.1. Devletler, kiracıların, sosyal kullanım hakkı sahiplerinin ve konut, arazi ve mülklerin diğer sakinlerin veya kullanıcılarının haklarının iade programlarında tanınmasını sağlamalıdır. Devletler, mümkün olan azami ölçüde, bu kişilerin konutlarına, arazilerine ve mülklerine geri dönebilmelerini ve bunları resmi mülkiyet haklarına sahip olanlara benzer bir şekilde geri alabilmelerini ve kullanabilmelerini sağlamalıdır.

17. İkincil sakinler

17.1. Devletler ikincil konut sakinlerinin keyfi veya hukuka aykırı zorla tahliye karşı korunmasını sağlamalıdır. Devletler, bu tür sakinlerin tahliyesinin konut, arazi ve mülk iadesi amacıyla haklı ve kaçınılmaz görüldüğü durumlarda, tahliyelerin uluslararası insan hakları hukuku ve standartlarıyla uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesini, ikincil sakinlere gerçek bir istişare fırsatı, yeterli ve makul bir bildirim ve yasal tazminat fırsatları da dahil olmak üzere yasal yolların sağlanması da dahil olmak üzere yasal süreç güvencelerinin sağlanmasını sağlamalıdır.

17.2. Devletler, ikincil konut sakinlerine sağlanan yasal süreç güvencelerinin, meşru mal sahipleri, kiracılar ve diğer hak sahiplerinin söz konusu konut, arazi ve mülkü adil ve zamanında geri alma haklarına hâle getirmemesini sağlamalıdır.

17.3. İkincil konut sakinlerinin tahliyesinin haklı ve kaçınılmaz olduğu durumlarda, Devletler, hâlihazırda işgal ettikleri konut dışında başka uygun bir konuta erişme imkânına sahip olmayan bu kişileri evsizlikten ve diğer uygun konut hakkı ihlallerinden korumak için olumlu tedbirler almalıdır. Devletler, mülteci ve yerinden edilmiş kişilerin konut, arazi ve mülklerinin zamanında iade edilmesini kolaylaştırmanın bir yolu olarak, geçici olarak da dahil olmak üzere, bu tür konut sakinleri için alternatif konut ve/veya arazi tespit etmeyi ve sağlamayı taahhüt etmelidir. Ancak bu tür alternatiflerin bulunmaması, ilgili kurumların konut, arazi ve mülk iadesine ilişkin kararlarının uygulanmasını ve icrasını gereksiz yere geciktirmemelidir.

17.4. Konut, arazi ve mülklerin ikincil sakinler tarafından iyi niyetli üçüncü kişilere satıldığı durumlarda, Devletler zarar gören üçüncü taraflara tazminat sağlayacak mekanizmalar kurmayı düşünebilirler. Bununla birlikte, temelde yatan yerinden edilmenin korkunçluğu, terk edilmiş mülkün satın alınmasının yasadışı olduğuna dair yapıcı bir bildirim yol açabilir ve bu tür durumlarda iyi niyetli mülkiyet menfaatlerinin oluşmasını önleyebilir.

18. Yasama tedbirleri

18.1. Devletler, mültecilerin ve yerinden edilmiş kişilerin konut, arazi ve mülk iadesi hakkının hukukun üstünlüğünün temel bir bileşeni olarak tanınmasını sağlamalıdır. Devletler, il-

---

gili kanunların, düzenleyici işlemlerin ve/veya uygulamaların kabul edilmesi, değiştirilmesi, yeniden düzenlenmesi veya yürürlükten kaldırılması da dâhil olmak üzere, gerekli tüm yasal yollarla konut, arazi ve mülk iadesi hakkını güvence altına almalıdır. Devletler konut, arazi ve mülk iadesi hakkının korunması için açık, tutarlı ve gerektiğinde tek bir yasada birleştirilen yasal bir çerçeve geliştirmelidir.

18.2. Devletler, başta mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler olmak üzere, konut, arazi ve mülklerinin iadesine yasal olarak hakkı olan her kişi ve/veya etkilenen grubun ilgili tüm yasalarda açıkça tarif edilmesini sağlamalıdır. Yerinden edilme sırasında ikamet eden aile fertleri, eşler, aile içi partnerler, bakmakla yükümlü olunan kişiler, yasal mirasçılar ve birincil hak sahipleriyle aynı temelde hak talebinde bulunma hakkına sahip olması gereken diğer kişiler de dahil olmak üzere ikincil hak sahipleri de benzer şekilde tanınmalıdır.

18.3. Devletler, konut, arazi ve mülk iadesi ile ilgili ulusal mevzuatın kendi içinde tutarlı olmasını ve barış anlaşmaları ve gönüllü geri dönüş anlaşmaları gibi önceden var olan ilgili anlaşmalarla uyumlu olmasını sağlamalıdır; yeter ki bu anlaşmalar uluslararası insan hakları, mülteci ve insancıl hukuk ve ilgili standartlarla uyumlu olsun.

19. Keyfi ve ayrımcı yasaların yasaklanması

19.1. Devletler, özellikle keyfi, ayrımcı veya başka türlü adaletsiz terk yasaları veya zamanaşımı süreleri yoluyla iade sürecine halel getiren yasaları kabul etmemeli ve uygulamamalıdır.

19.2. Devletler, konut, arazi ve mülk iadesi hakkından yararlanma üzerinde ayrımcı bir etkiye sahip olan yasaları ve haksız veya keyfi yasaları yürürlükten kaldırmak için derhal adım atmalı ve bu tür yasaların önceden uygulanmasından haksız yere zarar görenler için telafi yolları sağlamalıdır.

19.3. Devletler, barınma hakkı, arazi ve mülk iadesi ile ilgili tüm ulusal politikaların, kadınların ve kız çocuklarının ayrımcılıktan korunma ve eşitlik haklarını hem yasalarda hem de uygulamada tam olarak güvence altına almasını sağlamalıdır.

20. İade kararlarının ve hükümlerinin uygulanması

20.1. Devletler, konut, arsa ve mülk iadesi karar ve hükümlerini uygulamakla görevlendirilecek özel kamu kurumlarını belirlemelidir.

20.2. Devletler, yasalar ve diğer uygun yollarla, yerel ve ulusal makamların, ilgili organlar tarafından konut, arsa ve mülk iadesine ilişkin olarak verilen kararlara ve hükümlere saygı göstermek, bunları uygulamak ve icra etmekle yasal olarak yükümlü olmalarını sağlamalıdır.

20.3. Devletler, konut, arsa ve mülk iadesi karar ve hükümlerinin uygulanmasının kamuoyu tarafından engellenmesini önlemek için özel tedbirler almalıdır. İade programlarını yürüten görevlilere ve kurumlara yönelik tehditler veya saldırılar tam olarak soruşturulmalı ve kovuşturulmalıdır.

20.4.Devletler, ihtilafı veya terk edilmiş konut, arazi ve mülklerin tahrip edilmesini veya yağmalanmasını önlemek için özel tedbirler almalıdır. Yıkım ve yağmayı en aza indirmek için Devletler, konut, arazi ve mülk iade programları kapsamında talep edilen konut, arazi ve mülklerin içeriğinin envanterini çıkarmak için prosedürler geliştirmelidir.

20.5. Devletler, ikincil sakinler ve diğer ilgili tarafları hakları ve işgal edilen konut, arazi ve mülkü gönüllü olarak boşaltmamak ve işgal edilen konut, arazi ve mülke zarar vermek ve/veya yağmalamak da dahil olmak üzere konut, arazi ve mülk iadesi kararlarına ve hükümlerine uymamanın yasal sonuçları hakkında bilgilendirmeyi amaçlayan kamu bilgilendirme kampanyaları uygulamalıdır.

21. Tazminat

21.1. Tüm mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler, iade sürecinin ayrılmaz bir bileşeni olarak tam ve etkili tazminat alma hakkına sahiptir. Tazminat parasal veya aynı olabilir. Devletler, onarıcı adalet ilkesine uymak amacıyla, tazminat çözümünün yalnızca eski hale iade çözümünün fiilen mümkün olmadığı veya zarar gören tarafın bilerek ve gönüllü olarak eski hale iade yerine tazminatı kabul ettiği veya müzakere edilmiş bir barış anlaşmasının şartlarının eski hale iade ve tazminatı bir arada öngördüğü durumlarda kullanılmasını sağlamalıdır.

21.2. Devletler, kural olarak, eski hale iadenin sadece istisnai durumlarda, yani bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından tespit edildiği üzere, konut, arazi ve/veya mülkün tahrip olması veya artık mevcut olmaması halinde fiilen mümkün olmadığının kabul edilmesini sağlamalıdır. Bu tür durumlarda bile konut, arazi ve/veya mülkiyet hakkı sahibinin mümkün olan her durumda onarım veya yeniden inşa etme seçeneği olmalıdır. Bazı durumlarda, tazminat ve eski hale iadenin bir bileşimi en uygun çözüm ve onarıcı adalet şekli olabilir.

BÖLÜM VI. ULUSLARARASI ÖRGÜTLER DE DAHİL OLMAK ÜZERE ULUSLARARASI TOPLUMUN ROLÜ

22. Uluslararası toplumun sorumluluğu

22.1. Uluslararası toplum, konut, arazi ve mülk iadesi hakkının yanı sıra güvenlik ve saygınlık içinde gönüllü geri dönüş hakkını teşvik etmeli ve korumalıdır.

22.2. Uluslararası finans, ticaret, kalkınma ve diğer ilgili kurum ve kuruluşlar, bu tür organlarda oy hakkına sahip üye veya bağışçı Devletler de dahil olmak üzere, yasadışı veya keyfi yerinden edilmeye karşı yasağı ve özellikle uluslararası insan hakları hukuku ve ilgili standartlar uyarınca zorla tahliye uygulamasına ilişkin yasağı tam olarak dikkate almalıdır.

22.3. Uluslararası örgütler ulusal hükümetlerle birlikte çalışmalı ve ulusal konut, arazi ve mülk iadesi politika ve programlarının geliştirilmesi konusunda uzmanlıklarını paylaşmalı ve bunların uluslararası insan hakları, mülteci ve insancıl hukuk ve ilgili standartlarla uyumlu olmasını sağlamaya yardımcı olmalıdır. Uluslararası örgütler ayrıca bunların uygulanmasının izlenmesini de desteklemelidir.

22.4. Birleşmiş Milletler de dahil olmak üzere uluslararası örgütler, barış anlaşmalarının ve gönüllü geri dönüş anlaşmalarının, ulusal usullerin, kurumların, mekanizmaların ve yasal çerçevelerin oluşturulması da dahil olmak üzere, konut, arazi ve mülk iadesi ile ilgili hükümler içermesini sağlamak için çaba göstermelidir.

22.5. Uluslararası barış operasyonları, genel görevlerini yerine getirirken, uygun konut, arazi ve mülk iadesi politika ve programlarının başarılı bir şekilde uygulanabileceği ve yürürlüğe konulabileceği güvenli ve istikrarlı bir ortamın sağlanmasına yardımcı olmalıdır.

22.6. Uluslararası barış operasyonlarından, görev içeriğine bağlı olarak, iade karar ve hükümlerinin uygulanması da dahil olmak üzere, konut, arazi ve mülk iadesi hakkının korunmasını desteklemeleri talep edilmelidir. Güvenlik Konseyi üyeleri bu rolü barış operasyonlarının yetki alanına dahil etmeyi düşünmelidir.

22.7. Uluslararası örgütler ve barış operasyonları, hak sahibinin halihazırda erişiminin veya kontrolünün olmadığı konut, arazi ve mülkleri işgal etmekten, kiralamaktan veya satın almaktan kaçınmalı ve personelinin de aynı şekilde davranmasını talep etmelidir. Benzer şekilde, uluslararası örgütler ve barış operasyonları, kontrolleri veya denetimleri altındaki organların veya süreçlerin konut, arazi ve mülklerin iadesini doğrudan veya dolaylı olarak engellememesini sağlamalıdır.

BÖLÜM VII. YORUM

23. Yorum

23.1. Mülteciler ve yerinden edilmiş kişiler için konut ve mülk iadesine ilişkin İlkeler, uluslararası insan hakları, mülteci ve insancıl hukuk ve ilgili standartlar kapsamında tanınan hakları veya ulusal hukuk kapsamında tanınan bu yasalar ve standartlarla uyumlu hakları sınırlandıracak, değiştirecek veya başka bir şekilde halel getirecek şekilde yorumlanmayacaktır.